

03-04
mayıs
2017

II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı 2

EDİTÖRLER

PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU

PROF. DR. VAHİT GÖKTAŞ

PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER

YARD. DOC. DR. ÖNCEL DEMİRDAŞ

ARŞ. GÖR. DR. MEHMET YILDIZ

ARŞ. GÖR. HARUN ALKAN

ankara
kalem
neşriyat

II. ULUSLARARASI
HACI BACI BAYRAM-I VELÎ
SEMPOZYUMU BİLDİRİLER KİTABI 1

ankara
kalem
neşriyat

TEDRİS EĞİTİM TURİZM SPOR YAYINCILIK BİLGİSAYAR GIDA İTHALAT
İHRACAT SANAYİ VE TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ

EDİTÖRLER

PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU
PROF. DR. VAHİT GÖKTAŞ
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER
YARD. DOC. DR. ÖNCEL DEMİRDAŞ
ARŞ. GÖR. DR. MEHMET YILDIZ
ARŞ. GÖR. HARUN ALKAN

YAYIN KURULU

PROF. DR. ETHEM CEBECİOĞLU
PROF. DR. MUSTAFA AŞKAR
PROF. DR. AHMET CAHİD HAKSEVER
PROF. DR. M. MUSTAFA ÇAKMAKLIOĞLU
PROF. DR. VAHİT GÖKTAŞ
YRD. DOÇ. DR. ÖNCEL DEMİRDAŞ
DR. MEHMET YILDIZ
HARUN ALKAN
MURAT İSMAİLOĞLU

GRAFİK TASARIM

MUSTAFA NARMANLI

BASKI YERİ

72 TASARIM DİJİTAL BASİMEVİ
Ehlibeyt Mahallesi, Ceyhun Atuf Kansu Caddesi Gözde Plaza Nu:130/25
Balgat / Çankaya / ANKARA Tel: 444 72 06

BASKI TARİHİ

10.11.2017

ISBN

978-605-82307-0-5

YAZIŞMA ADRESİ

Kalem Eğitim Kültür Akademi Derneği, Hacı Bayram Mah
Ahiler Sk. No: 3 Altındağ/ANKARA Tel: +90 (312) 311 3380;
kalemsempozyum@gmail.com

ANKARA’NIN MANEVİ COĞRAFYASINDA ORTA ASYALI SÛFİLER

SAİDA DARİEVA

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi
e-posta: saidatiu@mail.ru

Özet

Başta Türk boyları olmak üzere, çeşitli toplulukların İslamiyet’i tanımalarında Türk sûflerinin katkıları unutulmazdır. Bu sûfler ve onların eğitim verdikleri mürit ve dervişleri, Orta Asya’dan başlayarak, Afrika ve Mağrip ülkelerine kadar İslam Medeniyetini ve tasavvufunu yaymak için olağanüstü çaba sarf etmişlerdir. Bu tasavvuf hareketi bazı Batılı araştırmacıların iddia ettikleri gibi sadece mistik akım değil, hem şariat hem edep kurallarını içeren kendine özgü bir eğitim sistemi idi. Bu hareket, Türkler ve diğer milletler arasında derin ve güçlü bir iman uyandıran hayat tarzı olarak adapte olmuştur dersek, bu ifade hakikatten pek de uzak sayılmaz.

Osmanlı devletinin kuruluşuna damga vuran Orhan Bey, Şeyh Edebali, Tursun Fakih, Abdal Musa, Geyikli Baba ve başka sûfî dervişlere çevresinde özel yer vermiş ve çeşitli durumlarda onlara müracaatta bulunmuştur.

Türklerin Anadolu'ya gelip yerleşmeleri ilk olarak fıkî faaliyetle gerçekleşmişti. Yesevî dervişlerinin bölgenin her noktasında kurdukları ve eğitim merkezi olarak hizmet ettikleri tekkelerin bu konuda payı büyüktür. Orta Asya'dan gelen sufiler bölgenin hem siyasî, hem manevî hayatının renklenmesinde ve kuşakların dinî eğitimlerinde unutulmaz bir payları vardır. Moğol istilâsı önünden kaçan çok sayıda Orta Asyalı âlim, edip, şair, mutasavvîf ve sanatkâr, Anadolu'ya gelerek onun himayesine girmiştir. Burhaneddin Tirmizî, Siraceddin Urmevî, Kadı Hutentî, Nasireddin Mahmud el-Hoyî (Ahi Evren), Mecdeddin Merendî (Baba Merendî), Necmeddin Nahcevanî, Bedreddin Tebrizî, Sadeddin Fergânî, XIII. Yüzyılda Orta Asya'dan gelip Anadolu'ya yerleşen ilim ve tasavvuf erbabındandı.

Anahtar kelimeler: Orta Asya, Türkî toplumlar, dervişler, tasavvuf.

Central Asian Sufies in spiritual geography of Ankara

Abstract

It is unforgettable to mention the role of sufies in Islamic identification of different nations, starting from Turks. These sufies, their peoples whom they taught, made a lot for developing of Islamic civilization and mysticism beginning from lands of Central Asia till Africa and Maghreb. This mysticism-tasavvuf was not just an ordinary mystic sect, like some Western scholars said, but an original educational system, which included both rules of Islamic law and etiquette. We would not exaggerate if say, that tasavvuf became a deep and constantly meaningful life style for Turks and other nations.

Orkhan Bey, an important figure in Ottoman history, deeply appreciated his grandfather Sheykh Edebali and other dervishes like Dede Tursun, Abdal Musa, Geyikli Baba, asking their opinion in different situations.

The immigration of Turks to Anatolia was an ideological movement firstly. The tekkeh (prayer-room) built by Yesseviy dervishes in different regions as an educational center, played a big role in it. The sufies from Central Asia made a lot in enrichment of both political and spiritual life of the country, as well as youth's education. A lot of Central Asian scholars, authors, poets, mystics and artists came to Anatolia under protection of local rulers, escaping from Mongol occupation. Burkhaniddin Tirmizi,

Sirajeddin Urmeviy, Kadi Khutani, Nasriddin Makhmud el-Khoyi, Majiduddin Merendiy, Najmeddin Nakhchivaniy, Badriddin Tabriziy, Sadeddin Ferghaniy and others were from these genies of sciense and mystisizm who came in XIII century from Central Asia and setle in Ankara, Konya and other sities of Anatolia.

Keywords: Central Asia, Turkish tribes, dervishes, tasavvuf (Islamic mystisizm)

Giriş

Türk boylarının İslamiyet'i kabul etmeleri sadece bir topluluğun değil, bütün dünya tarihinde en önemli tarihî olaylarından biri olmuştur. Uzun bir zaman almış olan bu İslamlaşma sürecinde tasavvufun rolü inkâr edilemez ve hiçbir şey ile kıyas kabul etmez mahiyettedir.

Orta Asya Türklerinin Müslümanlaşmasında ve ileride Anadolu, bilhassa Ankara ve çevresindeki sûfilerle manevî bağlar kurmalarını sağlamakta Ahmet Yesevî ve Hacı Bayram Velinin hizmetleri büyüktür. İslam'ın bir tebliğcisi, şairi ve tarikat kurucusu olarak anılan Ahmet Yesevî, Kuşeyrî (465/1072), Sülemî (412/1021) ve Hoca Yusuf Hamadanî (1050-1140) silsilesinin önemli bir halkasıdır. Kendi döneminde bütün Türkistan'da Pir-i Türkistan olarak büyük saygı ve ihtiram kazanan Hoca Ahmet Yesevî, Orta Asya ve Anadolu'da, özellikle Ankara ve Bursa arasında tasavvuf temelli manevî bir köprünün kurulmasında eşsiz bir katkıya sahiptir. Onun Divân-ı Hikmet'i her iki bölgedeki Türklerin birbirlerine yaklaşmasında -tasavvufu aynı dil ile konuşuyor olmalarından dolayı- en önemli katkıyı sağlamış oldu.

Hüseyin Vassaf (1872-1929), Bektâşiyye'nin Hacı Bektaş Veli'ye kadar ulaşan silsilesini şu şöyle vermiştir: Hz. Ebu Bekir, Selmân-ı Farisî, İmam Cağfer, Bâyezid-i Bestamî, Ebul-Hasan Harak, Ali Fermedî, Yusuf-ı Hemadanî, Şeyh Hoca Ahmet-i Yesevî, Şeyh Lokman-ı Horasanî, Hacı Bektaş-ı Velî. Bu silsilede Hacı Bektaş Veli, Ahmet Yesevî'nin halefi durumundadır.

Önemli teracim kitaplarından biri kabul edilen *Reşahat Aynu'l-Hayat*'a göre, Türkistan halkının Hoca Ata Yesevî dedikleri Ahmet Yesevî,

Yusuf Hemedanî'nin üçüncü halifesi olup Türk velilerinin ser halkasıdır¹. Ahmet Yesevî, Hicrî beşinci asrın ikinci yarısında, Kazakistan'ın Sayram kasabasında doğmuştur. Babası *Nesepnâme* isimli eserin yazarı, İbrahim Atadır. Yedi yaşında iken babasının vefatı üzerine ablası ile Yesi (şimdiki Kazakistan'ın Yassı şehri) şehrine gitti. Yesevî künyesini, doğduğu yerden değil de ilköğrenimini yaptığı Yesi'den aldı. İlk hocası Arslan Babadır. Sonradan Buhara'ya gitti ve orada Şeyh Yusuf Hemedânî (504/1110?)nin talebesi oldu. Yesevî, kısa bir zaman içinde hocasının takdirini kazandı. 562/1166 yılında, 125 yaşında iken vefat etti*.

Hoca Ahmet Yeseviyle aynı silsilede yer alan ve iki bölgedeki Türklerin tasavvuf yoluyla birleşmelerinde büyük hizmetleri olan Hacı Bektaş Veli, yaklaşık olarak 645-646 / 1248 yılında Horâsan'da doğmuş, 680/1281'de Anadolu'ya gelmiş ve 738/1337'de Kırşehir (Sulucakarahöyük)'de vefat etmiştir. Anadolu evliyasının meşhurlarındandır. İstikametinin doğruluğu ve evliya taifesinden olduğu hususu tevatüre ulaşmıştır². Tarihî kaynaklarda tam izah edilemese de – çünkü iki velinin yaşadıkları zaman arasında tam bir asırlık fark vardır- yarı efsanevî olarak anlatılanlar ve menkıbeler, ittifakla Hacı Bektaş Veli'yi Ahmet Yesevî'nin takipçisi ve müridi olarak göstermektedir.

Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş Veli hakkındaki ilk ciddi araştırmaları Fuad Köprülü başlatmıştır. Onun *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Bektaşîliğin Menşe'leri, Mısır'da Bektaşîlik* ve benzeri eserleri bu alanda yapılmış bilimsel çalışmalardır.

a-Tarihî kaynaklarda Hoca Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş Veli

Velî ve sûfilerin hayatları hakkındaki rivayetler -menkıbeler bazen masal olsa da- gerçekleri yansıtabilir. Çeşitli evliya menkıbelerinde yukarıda isimlerini zikrettiğimiz iki mutasavvıf Hoca Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş Velinin yolları üveysî yolla ve silsileyle bir noktada birleştiğini

1 Hüseyin Vassâf, *Sefineyi Evliya*, Osmanlıcadan çeviren Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, Sehâ Neşriyat, İstanbul 1990, c. I, s.391-397.

2 Camî, Abdurrahman, *Nefahatü'l-uns:Evliya Menkıbeleri*, tercüme ve şerh Lamî Çeleb'nin, Hazırlayanlar: Süleyman Uludağ- Mustafa Kara, Marifet Yay. İstanbul 1995, 843. Vassaf, c.I, s.395; Ethem Ruhi Fıçlalı, *Türkiye'de Alevilik Bektaşîlik*, Selçuk Yay. Ankara 1990,137; Hamdi Mert, *Hünkâr Hacı Bektaş Veli*, Bilig Yayınları, Ankara 2000, s.14.

görebiliriz. Bunlardan Hacı Bektaş-ı Veli *Vilayetnamesi*, *Hacım Sultan Vilayetnamesi*, *Saltukname*, *Hoca Ahmed Fakih menkıbesi* gibi eserleri göstermek mümkündür. Bu motif başka menkıbelerde de bulunabilir. Bunların hepsi Orta Asya'dan Anadolu'ya giden ve oralara feyiz veren erenlerden bilgi vermektedir ³. Osmanlı'nın önemli tarihçilerinden Âşıkpaşazade' (1392-1481) nin verdiği bilgilere göre, Hacı Bektaş Veli Horasandan, Menteş adlı kardeşiyle beraber Sivas'a gelmişler, oradan da Baba İlyas'ı ziyaret etmeye gitmişlerdir. Oradan Kırşehir'e, sonradanda Kayseri'ye gelirler. Kardeşi Sivas'ta şehit olur. Hacı Bektaş ise Kara höyük'te vefat eder. Mezarı da şimdi oradadır.⁴ O'nun Hoca Yesevî'nin müridi olduğuna ait rivayetlere Gelibolulu Mustafa Ali (1593-1600)'nin *Künhül-Ahbar*'ında ve Evliya Çelebî'nin *Seyahatnâme*'sinde de rastlanabilir. Adı geçen ilk menakıpnamede Hoca Ahmet Yesevî ile Hacı Bektaş Veli arasındaki ilişkileri böyle özetlenebilir:

“Hacı Bektaş'ın babası, Seyyid Muhammed, Nişabur'a gelerek yerleşti ve burada şehrin ileri gelenlerinden biri olan Şeyh Ahmed'in Hatme adındaki kızı ile evlendi. Bu evlilikten bir müddet sonra Hacı Bektaş dünya'ya geldi. Hacı Bektaş'ın soyu, Musa Kâzım yoluyla ehli beyte dayanır. Hoca Ahmet Yesevî'nin halifelerinden Şeyh Lokman, Horasan mıntıkasında meşhur olmuştu. Dedesi, Hacı Bektaş'ı, Şeyh Lokman'a öğrenci olarak verdi. Hacı Bektaş, gerekli tüm bilgileri ondan tahsil etti. Şeyh Lokman Perendenin ona “Ya merhaba Hacı Bektaş Veli!” diye hitap etmelerinden sonra ismi Hacı Bektaş Veli oldu. Bilin ki Yessi şehrine yerleşmiş olan Hoca Ahmet Yesevî, 99 bin müridi ve her alandaki geniş bilgisi ile Türkistan'da meşhur olmuştu. Her zaman alın teri ile geçinir, boş zamanlarında ağaçtan kaşık, kepçe ve kâseler yapardı”.

Konuyla ilgili birkıssadaşöyle belirtilmiştir: Hacı Bektaş Veli, Hoca Ahmet Yesevî” tarafından Anadolu'da görevlendirildi ve “Sulucakarahöyük'ü, sana yurt verdik” buyruğu aldı. Necef, Mekke, Medine, Kudüs, Halep ve Elbistan şehirlerini ziyaret ederek Kayseri'ye geldi. Hacı Bektaş-ı Veli'nin, Yesevî ekolünün bir temsilcisi olarak Anadolu'da nasıl görevlendirildiğini ve hangi yolları takip ederek Anadolu'ya ulaştığını bu şekilde anlatan

3 Mazioğlu, “*Ahmet Yesevî'nin Anadolu'ya Attığı Ateşli Eğsi*” Yesevîlik Bilgisi, Haz.: Cemal Kurnaz - Mustafa Tatcı, Ankara 2000, s.464.

4 Âşık Paşaoğlu *Tarihi*, neşr. Hüseyin Nihal Atsız, M.E. B. Yay. İstanbul 1992, s.164-165.

menkıbe bundan sonra da onun birçok kerametinden önce Taptuk Emre, sonra da Yunus Emre ile buluşmasından ve Konya'daki Mevlâna Celâleddin Rumî'ye gönderdiği mesajdan söz eder.⁵

Gelibolulu Mustafa Ali'nin anlattığı bu hususlarda tartışılabilir noktalar şunlar olabilir: Öncelikle Hacı Bektaş'ın soyunu İmam Musa yoluyla ehli beyte bağlanmış ki bunun tarihî açıdan gerçek olması oldukça güçtür. Hacı Bektaş Veli'nin Şeyh Lokman Perende yoluyla Ahmet Yesevî'den feyiz aldığı izah edilebilir ama Hacı Bektaş Veli ile Ahmet Yesevî'nin gerçekte birbirleri ile buluşmuş ve görüşmüş olabilecekleri (ilerde de izah edeceğimiz gibi) yine de tarihen imkânsızdır. Çünkü iki velinin yaklaşık olarak bulabildiğimiz ölüm tarihleri arasında yüz yıldan fazla bir fark ortaya çıkıyor. Ahmet Yesevî 'den önceki asırlarda bugün anlaşılan manada bir tarikat olayı olmadığı bilinmektedir. Diğer bir ifade ile Selçuklu öncesi dönemde sûfiler, tekkeler vardır, tasavvufî faaliyetler vardır, fakat bunlar mektepleşmemiş, ekolleşmemiş durumdadır. Bu yönüyle Yeseviyye bu ekolleşme geleneğinin ilk halkası sayılmalıdır. Yeseviyye ekolünün bizim din ve kültür tarihimizi ilgilendiren iki kolu karşımıza çıkmaktadır ki bunlar Nakşibendiyye ve Bektâşîyyedir. XV. yüzyılın sonlarında Hızır bin İlyas tarafından kaleme alınan *Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli* isimli eser, Anadolu sahasında yazılmış olup Yeseviyye ile ilgili bilgi veren en eski eserlerdendir.

Tasavvuf tarihiyle ilgili kaynaklarda Ahmet Yesevî 'den önceki asırlarda bugünlerde bildiğimiz manada bir sufi tarikatının mevcut olmadığı bilinmektedir. Diğer bir ifade ile Selçuklu öncesi dönemde sufiler, tekkeler vardı, tasavvufî faaliyetler vardı, fakat bunlar henüz belli bir sistem içinde değillerdi. Bu yönüyle Yeseviyye bu ekolleşme geleneğinin ilk halkası sayılmalıdır. Yeseviyye ekolünün bizim din ve kültür tarihimizi ilgilendiren iki kolu karşımıza çıkmaktadır ki bunlar Nakşibendiyye ve Bektâşîyyedir. XV. yüzyılın sonlarında Hızır b. İlyas tarafından kaleme alınan *Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli* isimli eser, Anadolu sahasında yazılmış olup Yeseviyye ile ilgili bilgi veren en eski eserlerdendir.

Hazn mahlaslı Mahmud bin Hasan isimli bir Yesevî dervîşi tarafından yazılmış olup, Osmanlı Sultanı III. Murada takdim edilen *Cevahir'l-Ebrar*

5 Mehmet Demirci, "Tarihten Günümüze Ahmet Yesevî", Türk Yurdu, İstanbul, 1994, s.41-44.

min Emvac-i Bihar'da da Hacı Bektaş Veli'nin, Ahmet Yesevî tarafından görevlendirilen kimselerden olduğu açık şekilde belirtilir: "Rivayet olunur ki, Ahmet Yesevî hazretlerinin en olgun seviyeye yükselmiş on iki bin tane ashab-ı suffesi (öğrencisi ya da müridi) vardı. Bunların hepsi, kış-yaz devamlı surette onunla beraber diler. Bunların haricinde çok değişik bölgelerde, Ahmet Yesevî'den ruhsat ve yetki alarak halkın eğitimi ile meşgul olan bilge kimseler de vardı ki bunlar sırasıyla; Sûfî Muhammed Danişmend Zernük, Süleyman Hâkim Ata, Emir Ali Hâkim, Şeyh Hasan Bilgin, İmam Mergazi ve Şeyh Osman Mağribî olmak zere yedi kişi idiler. Ve derler ki Hacı Bektaş - Allah Ona rahmet etsin- dahi (Ahmet Yesevî'den ruhsat alan) bu bilge kişilerdendir. Bu bilge kişilerin her biri, gayb erenleriyle yoldaş olup, onlarla sürekli ilişki içinde bulunan insanlardı⁶".

Türk İslam Edebiyatında seyahat türünün en nemli ve en büyük eseri olan Evliya Çelebinin *Seyahatnamesinde* Ahmet Yesevî'nin ismi sık sık geçer. Evliya Çelebi, kendisinin de Ahmet Yesevî soyundan geldiğini yazar ve "Ceddimiz Hoca Ahmet Yesevî hazretleri" der. *Seyahatname*'de de Ahmet Yesevî ile Hacı Bektaş Veli ilişkisine dair pek çok yarı efsanevî rivayet zikredilmiştir. Bunlardan aşağıdaki rivayetler, Türk insanının ve Türk kültürünün bu iki büyük velisi arasındaki ilişkiyi gözler önüne sermektedir: "Pir-i Türkistan (Hoca Ahmet Yesevî), hazretleri, Hacı Bektaş-ı Veli-i Horasanî hazretlerinin mürşidi idi. Sonra ceddimiz Horasan erenlerinden yedi yüz kişiyi (Muhammed Buhari'yle Rum'a Hacı Bektaş Veli'ye imdat için gönderdi. Muhammed Buhari, sefere hazırlanıp yola revan olacağı vakit Hoca Ahmet Yesevî tarafından şu yolla tembihat icra kılındı:

Saltık Muhammed'in Ahmet Yesevî'nin Sarı Saltuk'u 700 kişi ile Hacı Bektaş Veli'ye yardım etmesi için Anadolu'ya göndermesi, Hacı Bektaş Veli'nin de Sarı Saltuk'u Rumeli'ye gönderdiğine dair menkıbe, Anadolu ve Rumeli dışında diğer Türk illerine de yayılmıştır.⁷

Buradaki ifadelerden Sarı Saltuk⁸ ile Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş Veli arasında da derin bağlar olduğu sezilmektedir. Horasan'dan gelme,

6 Cihan Okuyucu, *Cevâhir'ül-Ebrâr min emvâc-il-bihâr* .Erciyez üniversitesi yay. Erciyez,1995.s.45-46.

7 Kemal Eraslan, *Divan-ı Hikmetten Seçmeler*,Yayımlar Dairesi Başkanlığı, 2000, s 46.

8 Kemal Yüce, *Ahmet Yesevî'nin Halîfesi Sarı Saltuk*, Yesevilik Bilgisi, s 281-293.

Hacı Bektaş Veli için rivayet edildiği gibi Ahmet Fakih, Yunus Emre, Taptuk Emre ve Mevlana için de rivayet edilmiştir. “Horasan, Doğunun sembolüdür. Atina ve Roma siteleri nasıl Batıyı özetliyorsa Horasan da o günün Anadolulularının gözünde Doğunun özetiydi. Bundan olacak, Anadolu, kendisini yenileyenleri toptan Horasan Erenleri olarak görür. Horasan ellerindeki siteler, Abbasîler ve Selçuklular zamanında birer büyük İslam sitesi, ilim yuvalarıydı. Anadolu’yu dünya çapındaki bu makamı, yine oralara bağlıyordu. Sanki Abbasîler ve Büyük Selçuklular batarken, bir sonbahar hasadından sonra, toprağa tohumların saçılması gibi, site imkânlı bölgelerine yeniden doğuşun, dirilişin şartları ekilmiştir. Doğudan Batıya doğru Anadolu’ya doğru olan akın ve akım böylece bir anlam taşımaktadır. Sanki medeniyet yer değiştirmekle, çok işlenmiş topraklardan geçerek, kendine bakir topraklar aramıştır.”⁹

Türkistan bölgesinin Türk boyları, Ahmet Yesevî’nin üslûp ve damgasını taşıyan bir İslâm kültüründen beslenmişlerdir. Bu kültür, İslâm’dan önceki Türk gelenek ve yaşayış unsurlarını da kısmen içinde barındıran bir anlam taşır.

Yesevî’nin kabri günümüze kadar Özbekler, Kırgızlar, Kazaklar ve Taciklerce bir ziyaret makamı olarak kabul edilen ve sık sık gidilen bir yerdir. Ahmet Yesevî, XII. yüzyılda, Türkçenin çeşitli lehçelerinde konuşan ülkelerde pek çok örneği bulunan ve XIII. yüzyılda Yunus Emre ile en yüksek noktaya ulaşmış olan dini-tasavvufi bir halk şiiiri tarzının yayıcısı olmuştur¹⁰

Yesevîlik göçebe, saf Türk muhitlerine kolayca intikal etmiştir. Zikir tarzında ve diğer bazı âyin ve geleneklerinde göçebe örfüne ve eski şâmân ayinlerine uygun bir tavır sergiledi. Meselâ Yesevîlikteki zikir-i erre (bıçkı zikri) denilen zikir ve semâ tarzı, Şamanlara has coşkulu raksları hatırlatır. Dolayısıyla Türklerin zevkine uygun gelen bu zikir tamamen onlara hastır ve eski Türk kamlarının rakslarındaki hareketlerin bakiyelerini taşır.¹¹ Ayrıca Türk göçebe hayatının zarurî bir neticesi olarak kadınlarla erkeklere beraber yer verdi.

Yesevîlik, zaman içinde Bektaşilik ve Nakşibendilik içinde erimiştir.

9 Sezai Karakoç, *Yunus Emre*, b.2, İstanbul 1974, s. 23.

10 Irene Mélikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, çev. Turan Alptekin, Cem yayınevi, İstanbul, 1993, s. 167

11 Fatih M. Şeker, *İslamlaşma Sürecinde Türklerin İslâm Tasavvuru*, s. 310

Söylemek caizdir ki Yesevîliğin hem Bektaşiliğe hem de Nakşibendiliğe kaynaklık etmesi veya birbirinden oldukça farklı anlayışlara sahip bu iki tarikatın içinde erimesi yahut onlarla devam imkânı bulması bir çelişki veya zaaf değildir. Aksine tam bir zenginliktir. Türk din anlayışının geniş yelpazesi içinde farklı renkleri oluşturan bir çeşitliliklerdir.

Ahmet Yesevî'nin düşünceleri ve temelleri ile Hacı Bektaş Veli'nin düşünceleri ve temelleri arasında çok büyük benzerlikler vardır. Fuad Köprülü, Hacı Bektaş Veli hakkındaki menkıbelerin XV. asırda teşekkül etmiş olduğu için tarihi bir hakikat sayılamayacağı fikrini ileri sürmüş, Bektaşilik ile Yesevîlik arasında halk vezni ve dili ile sade Türkçe ilahilerin çok yaygın olması gibi sadece zahir benzeyişler olduğunu söylemiştir¹². Fakat gerek Ahmet Yesevî'nin *Hikmetleri* gerekse Hacı Bektaş Veli'nin *Makâlatları* ve diğer eserlerindeki düşünceler karşılaştırıldığı zaman, aralarında büyük benzerlikler olduğu görülecektir. Daha sonraki dönemlerde de Türk insanı kulaktan kulağa rivayet edilen menkıbeleriyle bu iki büyük veliyi birleştirmiş ve sınıksız kaynaştırmıştır. Her iki bilge veli de “Allah aşkı esasına dayanan bir irade terbiyesiyle, insanı daha çok insan olmaya yöneltmek gibi hedefleri” gütmüşlerdir. Hacı Bektaş Veli'nin Ahmet Yesevî 'ye olan manevî bağlılığını ortaya koyan diğer önemli bir belgede Hacı Bektaş Veli'nin *Kitabu'l-Fevâid* isimli Farsca eseridir. Kitabın giriş kısmında “Bu eser, Hacı Bektaş-ı Veli'nindir” denmesine rağmen bir kısım yerlerinde “Hacı Bektaş-ı Veli buyurmuştur” denilerek Hacı Bektaş Veli'den önce bir şahıs gibi söz edilmiştir ki bu durum, Hacı Bektaş Veli tarafından yazılmış olan bu esere sonradan bazı ilavelerin yapıldığını göstermektedir¹³. *Kitabu'l-Fevâd*, 105 başlık altında ayet, hadis ve büyük sâfîlerin sözlerinden şahitler gösterilerek yazılmıştır. Eserin birkaç yerinde de Ahmet Yesevî'nin, bizzat Hacı Bektaş Veli ile ilgili olan şu sözlerine yer verildiğini görüyoruz¹⁴: “Hoca Ahmet Yesevî hazretleri bir gün Hazreti Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli'ye buyurdu: Eğer daima cennette olmak

12 Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* İstanbul, Alfa yayıncılık, 2014, s.112.

13 Seyfullah KORKMAZ, “AHMED YESEVÎ, VE HACI BEKTAŞ VELİ: Aralarındaki Bağlar, Fikirleri, Tesirleri ve Türk-İslâm Edebiyatına Katkıları”, Erciyez üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 11, Erciyez, 2001 s.337.

14 Öztürk, Mürsel, *Ahmet Yesevî- Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre Zinciri*, Yesevîlik Bilgisi, Haz. C. Kurnaz- M. Tatcı, Ankara 2000, s.287-288.

istersen, herkesle dost ol ve hiç kimseye karşı kalbinde kin tutma¹⁵”. “Hoca Yesevî, Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli’ye buyurdu: Eğer her zaman Cenab-ı Hak ile konuşmak istersen şu rubaiyi dilinden düşürme: Sensiz benim bir dem karara mecalim yok, İyiliklerini saymaya imkânım yok. Tenimde her tüy eğer dillense, Binde bir şükürümü yerine getirmeye imkânım yok”. “Hazreti Bektaş Veli, Ahmet Yesevî’ye, kulu Allah’a götüren yol nasıldır, diye sordu. O da: - Sana müjdelersun. Eğer sen onun yolunda olmasaydın bu soruyu sormaz, Allah da sana bu soruyu sordurmaz idi, ¹⁶” dedi.

Görüldüğü gibi esas kabul edebileceğimiz bütün kaynaklar, Hoca Ahmet Yesevî ile Hünkâr Hacı Bektaş Veli arasında derin bağlar bulunduğunu ortaya koymaktadır. Bektaşilik, Türk halkına kendi sade ve güzel Türkçesiyle hitap ihtiyacını duymuş ve nefes kesen ilahilerinde tasavvufun çok sayıdaki Farsça terimlerinden birçoğunun Türkçelerini bulup kullanmayı başarmıştır. Bu hareket birçok Türkçe kelimelerin yeni anlamlar, yeni mecazlarla ve yeni seslerle güzelleşip zenginleşmesini sağlamıştır. Aynı ilahiler genellikle hece vezniyle ve ulusal nazım şekilleriyle söylendiğinden Bektaş geleneği, dilde, musikide ve nazım şekillerinde milli çizgileri korumuş ve yaşatmıştır¹⁷. Nihat Sami Banarlı *Makâlatın* dili hakkında şunları söylemiştir:

“Hacı Bektaş Veli’nin *Makâlat* isimli eserinin Arapça aslı meydanda yoktur. Biri nesirle ikincisi manzum olarak sonradan yapılmış iki tercümesi, eserin aslı hakkında fikir verecek mahiyettedir”. Burada, her ne kadar bu eserin aslının Arapça olduğu iddia ediliyorsa da bu görüşe katılmak mümkün değildir. Hacı Bektaş Veli, niçin Arapça yazsın ki? Karşısında hitap edeceği bir Arap topluluğu yoktu. Hacı Bektaş Veli’nin orijinal taraflarından birisi de onun, Türk halkına, evrensel öğretileri, Türkçe anlatması idi. *Makâlat*’ın aslı kanaatimizce Arapça olamaz. Ama birisi, bu güzel kitabı Arapçaya çevirmiş olabilir. Nitekim, Mikail Bayram da *Makâlat*’ın dili hakkında şu açıklamayı yapmıştır: “..Ben *Makâlatın* Denizli Kütüphanesindeki tek nüshasını inceledim. Bozuk bir Arapça ile

15 Kitab’u-lFevâid, s.8.’den naklen Öztürk, 288.

16 Kitab’ul-Fevâid, s.28. den naklen Öztürk.

17 Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, İMillî Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1971, c. I, s. 294-295.

kaleme alınmış ve bu Arapça metin Türkçe *Makâlat*'tan hülâsa edilerek meydana getirilmiştir¹⁸. Hatta Makâlat'ı bizzat Hacı Bektaş Veli kendi kalemiyle kendisi yazmamış da olabilir. O yıllarda şeyh ve yazarlar bir mecliste toplanırlar, sohbet ederler, bir kısım insanlar onların sohbetinde bulunurlardı. Sonra da o konuşma metinleri kitap haline getirilirdi. Büyük ihtimalle Hacı Bektaş Veli'nin Türkçe sözlerinden oluşan *Makâlat*, bu şekilde yazılmıştır. Yine Hacı Bektaş Veli'nin Farsça olarak yazdığı iddia edilen *Kitabu'ul-Fevâid*' in de aslının Türkçe olup bu şekilde yazılmış olabileceği ihtimali büyüktür.

Dinî tasavvufî Türk edebiyatında fakrı ve makamlarını anlatan Âşık Paşazadenin *Fakrnâme* isimli mesnevisinde olduğu gibi müstakil eserler olmakla birlikte, çeşitli tasavvuf ve tabâkat kitaplarında da muhtelif bilimler halinde *fakrnâmeler* ele alınmıştır. İşte Ahmet Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet*'inin Kazan ve Taşkent baskılarının mukaddimesinde böyle bir *Fakrnâme* mevcuttur¹⁹. Her ikisi de dört kapı (Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat) ve kırk makam (her kapıda onar madde) zere yazılmıştır. Her iki kitapta da otuzdan fazla madde müşterek olarak gözükmektedir. Bu durum da Hoca Ahmet Yesevî ile Hacı Bektaş Veli arasında ne kadar derin bağlar olduğunu göstermektedir²⁰.

b- Divan-ı Hikmet ile Makâlat Arasındaki Benzerlikler

Ahmet Yesevî'nin *Divan-ı Hikmet*'i ne ise, Hacı Bektaş-ı Veli'nin *Makâlatı* da odur, diyebiliriz. Her iki kitapta içerik ve konuların sıralanışı birbirine çok benzemektedir. Bu bakımdan her ikisi de Türk milletinin muhtevada birlik ve beraberlik içinde olmaları için çaba harcamışlardır. Veli Şair Ahmet Yesevî, *Divan-ı Hikmet*'te Kur'an ve Hadis'i birinci derecede kaynak olarak kullanmayı temel prensip olarak kabul etmiştir²¹.

18 Bkz: Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (27-29 Nisan 2000) Bildirileri (yayınlanmamış), Düzenleyen, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı.

19 Abdurrahman Güzel, *Ahmet Yesevî'ninFakrnâme'si ile Hacı Bektaş Veli'nin Makâlatı Arasındaki Benzerlikler*, Milletlerarası Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri, (Ankara 1991), Ankara 1992, 33-43; Abdurrahman Güzel, *Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Eserleri*, Genç Erenler özel sayısı, Ankara 1998, s. 5-10

20 Korkmaz, Ahmet Yesevî ve Hoca Bektaş Veli, s.341 .

21 *Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı Yay., Ankara, sayı:23,s.50-51.

Aynı durum Hacı Bektaş Veli için de geçerlidir. Divan-ı Hikmet ve Makâlat' tan seçtiğimiz aşağıdaki örnekler bu iki büyük veli ve eserleri arasındaki benzerlikleri ortaya koymaktadır:

Divan-ı Hikmet:

Bismi'llah dip beyan eyley hikmet aytıp
 (Bismillah'la başlayayım hikmet söyleyip)
 Taliblerge durru gevher saçtım mana
 (Taliplere inci, cevher saçtım işte)
 Riyâzetni katıg tartıp kanlar yutup
 (Riyâzeti katı ekip, kanlar yutup)
 Men Defter-i Sanî sözün aytım mana
 (Ben Defter-i Sanî sözün atım işte.)

Makâlat: “Tanrı Tebereke ve Teâlâ hazretlerine sonsuz şükür, minnet ve senâlar olsun ki zayıf, çaresiz kulları yoktan var eyledi ve bizlere İslamı nasip etti. Fakat aklın ermesine, gönlün yönelmesine ve suret düğmeğe (insanları uyarmağa) bu kadar söz yeter ki onları da yâd ettik.”

Divan-ı Hikmet:

Sünnet imiş, kâfir de olsa incitme sen
 Huda bizardır katı yürekli gönül incitenden
 Allah şahit öyle kula hazırdır Siccîn
 Bilginlerden duyup bu sözü söyledim işte.

Makâlat:

Hazreti Resul buyurmuştur: «Şefkat imandandır» Yetmiş iki milleti ayıplamamak (gerektir) .

Divan-ı Hikmet:

Ata, ana, kardeşler nere gitti,
 Fikir kıl dört ayaklı tahta at bir sana yeter
 Ya Dünya'nın gam yeme, Hak'tan başkayı deme
 Kişi malını yeme, Sırat üzere tutar ya.
 Gönül vermez dünyaya,
 El uzatmaz harama
 Hakk'ı seven kişiler helâlinden yemişler.

Makâlat:

“Helâl kazanmak ve ribâyı haram bilmektir. Ama benim iki dostum vardır. Ne zaman ki ben gelirim birisi evde birisi yolda kalır; birisi ise benimle beraber gelir. Evde kalan malımdır, yolda kalan, hısımlarım ve ailemdir; benimle beraber gelen ise iyiliklerim ve amellerimdir. Er kişinin daima gönül şehrini arıtması ve hiç gafıl olmaması gereki”r.

Divan-ı Hikmet: Dili ile ümmetim diye yalan söyler kişi malını almak için saçma sapan sözler helalini burada bırakıp haram gözler cahillere bu sözleri diyesim gelir.

Makâlat: “Şimdi için kibir, haset, cimrilik, tamah, öfke, gıybet, kakhaha (şımarıklık), şamata ve maskaralıklarla doludur. Şimdi azizim! Hangi kitapta bunlardan birisinin iman ehlinin içinde olacağı buyrulur? Nerede kaldı (Allah’ın) kitaplarına ve tebliğlerine inandığın? ..Nefs de şeytanın naibidir. Şeytanın subaşıları; kibir, haset, cimrilik, öfke, gıybet, kakhaha ve maskaralıktır. Saydığımız bu yedi nesne onun muhafızları, yanı kapıcılarıdır....Kendisini arıtmayan başkalarını da arıtmaz.. Şimdi ey müminler, eğer kendinizi bildiyseniz bu kapı ümit kapısıdır”.

Divan-ı Hikmet:

Bildim diye kitap okur anlamın bilmez

Çoğu yetin alamını asla bilmez

Büyüklenme, ben-benliği dini tutmaz

İlim değil cahildir dostlarıma.

Molla müftü olanlar, yalan fetva verenler

Akı kara kılanlar cehenneme girmişler.

Kadı imam olanlar, haksız dava kılanlar

Eşek gibi olarak yük altında kalmışlar.

Hacı Bektaş Veli: “Şimdi her zaman insan suretinde olduğu halde insanlık mertebesinde olmayanları görürsün ya bunlar, endişe ve veballerinin kalabalığı içinde boğulmuşlardır.. Fakat değme kişileri insan yerine koymadık. Birçokları şekilde insan, manada hayvandır.”²².

22 Korkmaz Hoca Ahmet Yesevî ve Hoca Bektaş Veli,s. 343.

c-Emirci Sultan ve Onun Yozgat'taki zaviyesi

Anadolu'nun merkezinde bulunan başkent Ankara'ya 217 kilometre doğuda bulunan Yozgat'ta zamanında Cengiz Han ordusundan kaçan pek çok Orta Asyalı tasavvuf ve tefekkür ehline vatan olmuştur. Onlardan biri Ahmet Yesevî'nin halifelerinden olan Şerifüddin Emirci sultandır. Türbesi Yozgat'ın Osmanpaşa kasabasında bulunmaktadır.²³

Asıl ismi Osman olan Emirci Sultan'ın yaşamı hakkında ne yazık ki yeterli bilgiler bulunmamaktadır. Anadolu'da Yesevîliğin yayılmasında büyük bir önem taşıyan bu mutasavvıf hakkında ilk olarak bahseden Fuad Köprülü, Gelibolulu Mustafa Ali ve Evliya Çelebi'ye dayanarak kısaca bilgi vermiş ve Gelibolulu Ali'nin menkıbesinden bir özetini hazırlamıştır. Hacı Bektaş Velî ile aynı dönem ve çevreyi paylaşan Emirci Sultan'ın ilişkileri işte bu parçadan anlaşılmaktadır.

Bu menkıbeye göre Evliya Çelebi'nin zikrettiği Ahmet Yesevî halifelerinden başka tarihçi Ali de Sultan Orhan devri şeyhleri arasında yine Ahmet Yesevî halifelerinden h. 600/1203-1204 tarihlerinden sonra Rum'a gelen ve Bozok Sancağı civarında (Osman Baba Tekkesi) adıyla meşhur bir tekke yaptıran Emir Çin Osman isminde birini daha zikrediyor" demekle ilk defa Emirci Sultandan söz etmiş ve Evliya Çelebi ile Ali'ye dayanarak hakkında kısaca bilgi verip Ali'deki menkıbenin de bir özetini yapmıştır²⁴. Burada Emirci Sultan'la ilgili olarak anılacak olan ilk menkıbe muarrih Ali'den çok daha önce, Hacı Bektaş-ı Veli Velayetnamesinde yer almaktadır ki²⁵, bu hal yine Orta Asya ile Anadolu ortasındaki manevî köprüünün bir parmaklığıdır, dersek yanlış olmaz. Velayetnameye göre, «Emircem Sultan», Karaöyük (şimdiki Hacı Bektaş) ün kuzey taraflarında, Hacı Bektaş-ı Veli'nin bu köye yerleşmesinden sonra, gelip mekân tutmuştur. Emirci Sultan burada büyük bir de tekke yapmıştı. Hacı Bektaş-ı Veli'nin, kendisine karşı çok büyük bir alâka ve sevgisi vardı. Hatta bir gün Emircem Sultan'ın huzurunda rüzgârın açtığı zarar ve ziyandan söz açılmış, o da «güneyde Hacı Bektaş gibi ulu bir zat

23 Ahmet Yaşar Ocak, *Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci (Kolonizatör) Derviş, Yahut Vefaiyye ve Yeseviyye Gerçeği: Dede Garkın ve Emirci Sultan*, Gazî Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011.

24 Köprülü, İlk Mutasavvıflar, s. 38-39 ve dip not 48.

25 *Vilayetname (Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli)*, nşr. A. Gölpınarlı, İstanbul 1958, ss. 77-78.

olduktan sonra tasa etmeye gerek olmadığını» söylemişti. Aynı şekilde bir gün Hacı Bektaş'ın yanında sıcağın şikâyet etmişler, o da «kuzeyde Emircem Sultan gibi bir kişi bulunduktan sonra üzüntüye yer vermemek gerektiğini» bildirmişti²⁶.

Gelibolulu Alinin anlattığı menkıbeye göre, Emircem Sultan'ın asıl ismi Osman idi ve Ahmet Yesevî tarafından Çin'e gönderildiği için "Emir-i Çin (Çin emiri)" olarak adlandırılmıştı. Zamanlar geçince bu isim Emircem ya da Çağatay Türkçesinde küçük anlamını bildiren "Emirça" şekline girmiş olabilir. Bir görüşe göre Emirci Sultan Ahmet Yesevî'nin vefatından sonra Anadolu'ya gelir ve Yozgat'ın Keçikıran köyünde yerleşir.

Emirci Sultan'ın tasavvufi kimliğini belirtmeye çalışmadan önce, onun mensup olduğu dervişler zümresinin, yani Yesevî derviş ve şeyhlerinin Anadolu'da XIII. yüzyıldaki durumlarına değinmek yerinde olacaktır. F. Köprülü'nün çalışmaları sayesinde bilindiği gibi, XII. yüzyılın ortalarında Mâverâünnehir'de Ahmet Yesevî tarafından kurulan Yesevîlik, özellikle göçebe Türk kabileleri arasında hızla yayılmış ve çok geniş bir taraftarlar zümresi kazanmıştı. Bu tarıkata mensup olan şeyh ve dervişler, «Baba», «Ata» veya «Dede» unvanı ile tanınmakta olup göçebe hayatına ve ruhuna uygun gelen kolay, basit ve sade bir Müslümanlık anlayışı yayıyorlardı. Göçebe Türkler onların şahsında, bir çeşit eski Şamanistlerin İslamlaşmış tipini görüyorlar, sade bir dille yaptıkları vaaz ve nasihatleri heyecan ve coşkunlukla dinliyorlardı. Yesevîlik bir taraftan Şeyh Hâce Yusuf Hemedânî (1140) aracılığıyla-Horasan Melamiliğinin, diğer yandan da Doğu Türkistan ve Seyhun dolaylarının bâtinî cereyanlarının etkisi altında, daha başlangıçta zaten geniş ve serbest bir tasavvuf sistemine sahipti. Buna ilâve olarak, Ahmet Yesevî propagandaları, henüz eski şaman inançlardan ve atalarından kalma dinî geleneklerinden kurtulamamış göçebe bozkır ahalisi arasında yaptığından, ister istemez bu çevreye uymak zorunda kalmış, onun halefleri de aynı yolu takip etmişlerdir. Orta Asya'da birçok Yesevî şeyhi tarafından hızla yayılan bu tarikat, Hârezmşahlar devrinde (XII-XIII. yüzyıl) bilhassa Oğuz Türkleri arasında ve Kıpçaklarda oldukça büyük bir kitleye hitap ediyordu. XIII. yüzyıl başlarında hemen bütün Orta Asya'daki Hârezm, şimdiki Afganistan'da vuku bulur ve zamanında

26 *Vilayetname*, ss. 77-78.

Özbek mülklerine dâhil Horasan bölgelerinde göçebeler arasında yoğun bir şekilde yayılmış bulunuyordu. Anadolu Selçukluları zamanında, Anadolu topraklarına çeşitli sebeplerle birçok Türk göçleri vuku bulduğu zaman, bunlar arasında yığınla Yesevî şeyh ve dervişleri de bulunuyordu. Hatta daha Cengiz istilâsından önce, XIII. yüzyılın başlarında, Hârezmşahlar'la Karahitaylar arasındaki mücadeleler sırasında Anadolu'ya akın eden Türkmen kabileleri içinde bile Yesevî dervişleri vardı. Fakat asıl Moğol istilası diye bilinen Cengiz istilası sırasında Mâverâünnehr, Hârezm, Horasan ve nihayet Âzerbaycan ve Erran bölgelerinden yığınla Yesevî dervişleri, tıpkı öteki bazı tarikat mensupları gibi, Anadolu'ya sığınmışlardı. İşte Emirci Sultan veya diğer adıyla Şerefuddin İsmail b. Muhammed, XIII. yüzyıl başlarında Anadolu'ya göç eden bu şeyhlerden sadece biridir. Yukarda ailesi hakkında verilen bilgilerden de anlaşılacağı üzere, O da çağdaşı birçok şeyh gibi, aile fertleriyle birlikte, bugün Osmanpaşa Tekkesi diye anılan köyde zaviyesini kurarak yurt tutmuştur. Onun hangi tarihte buraya geldiğine dair kesin bir kayda rastlanmamakla beraber, Gelibolulu Mustafa Ali, yaklaşık olarak 600/1203-4 dolaylarında geldiğini haber veriyor. Diğer yandan, bu tarihten çok daha önce, yani Melik Danişment Gazi (1105) zamanında geldiği ileri sürülüyorsa da bu kadar erken tarihte gelmiş bir kişinin 637/1240 yılına kadar yaşamış olması imkân dâhilinde değildir. Bu itibarla akla en yakın tarih, Alinin zikrettiği olmalıdır. Bununla beraber hangi tarihte gelmiş olursa olsun, Emirce Sultan'ın bir Yesevî babası olduğunda şüphe yoktur. Şöyle ki: Bir defa, belgelerde hangi tarikata mensup olduğu kayıtlı değilse de, menkıbeler onu Ahmet Yesevî'nin halifesi göstermek suretiyle Yesevî ananesine dâhil bulunduğuna işaret etmektedirler. Şüphesiz her iki şeyhin çağdaş olmadığı ve olmasına imkân bulunmadığı, aralarındaki zaman farkı dolayısıyla meydandadır. Nitekim XV. yüzyılın ortasına doğru yazıldığı tahmin olunan Vilayetname'de, Hacı Bektaş-ı Veli için de aynı durum söz konusudur. Vilayetname Hacı Bektaş'ı Ahmet Yesevî halifesi olarak anmakla, bir yerde, onun Emirci Sultan ve daha birçokları gibi Yesevî Emirci Sultan'ın Vilayetname'nin yazılışından daha önce Bektaşî panteonuna girmiş olması, benzeri birçok zaviye gibi, bu zaviyenin de hiç olmazsa XV. yüzyıl başlarında Bektaşî kimliğini kazanmış olacağını düşündürüyor. XVI. yüzyılda ise Emirci Sultan zaviyesinin Bektaşî hüviyeti meydandadır.

Şöyle ki: Zaviye belgeleri arasında bulunup 997/1589 tarihini taşıyan ve zaviyenin o zamanki şeyhlerinden Seyyid Haşan adına tertip edilen tipik bir seyyidlik vesikasında, Bektaşiliğin sembolü olan ve her kenarı on iki İmamdan birini temsil eden dört “teslim taşı” motifi yer almaktadır. Bu teslim taşlarının her birinde, on iki İmam’ın isimleri yazılı olup ayrıca Hz. Ali’yi övücü bir takım sözlere tesadüf edilmektedir. Fakat özellikle Bektaşiler ve Alevîlerce çok büyük bir önem verilen ve «Nâdi Ali» diye bilinen şu Arap kıtanın bulunuşu, hiç bir şüpheye yer vermeyecek şekilde bu hususu ispat ediyor²⁷

Ali’yi çağır, o hayret verici şeyler yapar, zor günlerde onu kendine yardımcı bulursun. Bütün sıkıntı ve kederler dağılıp gidecektir, Senin velâyetin hürmetine yâ Ali, yâ Ali, yâ Ali.

Emirci Sultan Zaviyesinin XVII. yüzyıldaki tasavvufî durumuna dair, belgelerde herhangi bir bilgiye rastlanmıyorsa da, Bektaşî zaviyesi olma niteliğinden uzaklaştığına ait bir belge de mevcut değildir. Bu bakımdan Onun bu yüzyılda ve XVIII. yüzyılda da yine Bektaşî olarak kaldığı söylenebilir. Sonuçta herhangi bir değişikliği gösteren bir kısım belgelerin Aslında var olup kaybolduğu da akla gelebilir. Ancak ne olursa olsun, şimdilik söylenebilecek şey, zaviyenin söz konusu iki asır boyunca yine Bektaşî kaldığını kabullenmek olacaktır. Zaviyedeki asıl köklü değişiklik, XIX- yüzyılda meydana gelmiştir. 20 Muharrem 1306 (26 Eylül 1888) tarihli olup kaviye şeyhlerinden biri adına tanzim edilen bir Nakşibendî icazetnamesi ve çağdaş öteki belgeler, Emirçi Sultan Zaviyesi’nin XIX-yüzyıldan itibaren bir Nakşibendî zaviyesi halin e geldiğini açıklıyor ,” Zaviyenin hüviyetindeki bu değişiklik sadece buraya mahsus bir olay değildir. Bilindiği“ gibi İI. Mahmud’un 1826 da Yeniçeri ocağını ortadan kaldırması üzerine, onunla yakın ilgisi bulunan Bektaşilik, çok sıkı ve’ çetin bir takibe uğramıştır. Birçok Bektaşî şeyhi kaçıp gizlenmek durumuna düşmüştü. Hükümet bu arada Bektaşî tekke ve zaviyelerine el koymak ve bunları tam Sünni bir karakter taşıyan Nakşibendilik’in emrine vermek suretiyle tarıkata kuvvetli bir darbe indirmek istemişti. Bütün Bektaşî zaviyelerine Nakşibendî şeyhler” tayin edilmiş veya Bektaşî şeyhleri Nakşibendî olmak zorunda bırakılarak bu tarikatın” âdâb ve erkânım icra

27 Bkz. A. Gölpınarlı, *Mevâlelik âdâb ve erkânı*, İstanbul 1963, s. 117, not. I.

etmekle yükümlü tutulmuşlardı. Sözde Nakşibendî olan bu Bektaşî tekke ve zaviyelerinden çoğu, “gizliden gizliye asıl hüviyetlerim koruyabilmişler, bir kısmı da Emirci Sultan zaviyesi gibi zamanla gerçekten Nakşibendî zaviyesi haline gelmiştir. İşte bahis konusu icazetname, bu olayın bir belgesidir. Her ne kadar Bektaşilik tarihini taşıyorsa zaviyenin daha 1826 dan dan itibaren Nakşibendiliğe geçtiğine şüphe yoktur. O tarihten beri de kapatılıncaya kadar hep Nakşibendî kalmıştır.

Maalesef Emircem Sultan'ın asıl vatanı Orta Asya'da onun hakkında bir şeyler bilenler parmakla sayılabilecek kadar azdır. Bu acı durumu bir taraftan yetmiş yıldan fazla süren ateist rejimle, öbür taraftan da bu alandaki uzmanların ve araştırmaların eksikliğiyle açıklayabiliriz.

Temâşâ-yı Celâl-i Hudâ yazarı Yusuf Ziya'nın, talik ile yazdırıp türbeye koyduğu fakat bugün mevcut olmayan, Emirci Sultan'ı öven manzumesi:

Bu derğâh-ı dilârâ bârigâh-ı Mîrce Sultandır,
 Bu sultan bir velî-yi bâde-nûş-i ışk-ı Yezdandır.
 Yek hâher-zâdesi olmak ile ol Şâh-i Karenî'yn
 Eğer nazm-ı sakîle iftihar eylerse şâyândır.
 Kemal-i hûb ü ihlas edeble girse bir kimse
 Dua-yı müstecab ı kalb-i mahzunî de şâdândır.

Sonuç

Türk-İslam tarihini tasavvuf ve velîlersiz tasavvur etmek imkânsızdır. İslamı en toleranslı, herkesin anlayabildiği sade ve güzel dille anlatabilen tasavvuf şeyhleri hitap ettikleri ve eski dinî inançlarından daha kurtulmayan insanların kalplerine ancak tasavvufla yol bulabilmişlerdir. Aynı dilin biraz farklı lehçelerinde konuşan Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevî üveysî yolla Ankara'nın tasavvuf yıldızı Hoca Bektaş Velî'ye hitap etmiş, halifesi Emirci Sultan'ı Anadolu'ya irşatla görevlendirmiştir. Tasavvuf dil, topluluk, ırk ayırmaz. Orta Asya ve Anadolu'yu manevî bağlarla sonsuza dek İslam'a bağlamıştır. Moğollara karşı savaşta şehit düşmüş Necmeddin Kübra da halifelerini aynı şekilde Anadolu topraklarına göndermişti. Ankara ve etrafındaki kasabalar yüzlerce Orta Asyalı sûfî ve dervişlere yeni vatan olmuş, onlar da tasavvufla bu toprakları aydınlatmayı kendileri için şerefli bir görev bilmişlerdir.

Kaynakça

- Atsız, Hüseyin Nihal, Aşık paşazade Tarihi, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1992.
- Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Milli Eğitim Bakanlığı, b.2, İstanbul, 1971.
- Camî, Abdurrahman, Nefahatu'l-uns: Evliya Menkıbeleri, tercüme ve şerh Lamî Çelebî, Hazırlayanlar: Süleyman Uludağ- Mustafa Kara, Marifet Yay. İstanbul 1995,
- Eraslan, Kemal, Divan-ı Hikmetten Seçmeler, Yayınlar Dairesi Başkanlığı, b.4. 2000.
- Fırlalı, Ethem Ruhi, Türkiye'de Alevilik Bektaşilik, Selçuk Yayınları. Ankara 1990.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, Mevâlelik âdab ve erkânı, İstanbul 1963.
- Gölpınarlı, Abdülbaki, Vilayetname (Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli), İstanbul 1958.
- Güzel, Abdurrahman, "Ahmed Yesevî'nin Fakrname'si ile Hacı Bektaş Veli'nin Makalat'ı Arasındaki Benzerlikler" ,Milletlerarası Ahmed Yesev Sempozyumu Bildirileri, (Ankara 1991), Ankara Abdurrahman Güzel, "Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Eserleri" Genç Erenler özel sayısı, Ankara 1998.
- Karakoç, Sezai, Yunus Emre, b.2. İstanbul 1974.
- Korkmaz, Seyfullah, "Ahmet Yesevî ve Hacı Bektaş Veli: Aralarındaki Bağlar, Fikirleri, Tesirleri ve Türk-İslam Edebiyatına Katkıları ",Erciyez üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı :11, Erciyez, 2001.
- Köprülü, Mehmet Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Mélikoff, İrene, Uyur İdik Uyardılar, çev. Turan Alptekin, Cem yayınevi, İstanbul, 1993.
- Mert, Hamdi, Hünkâr Hacı Bektaş Veli, Bilgi Yayınları, Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar, Ortaçağ Anadolu'sunda İki Büyük Yerleşimci (Kolonizatör) Derviş Yahut Vefaiyye ve Yeseviyye Gerçeği: Dede Garkın ve Emirci Sultan, Gazî Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2011.
- Okuyucu, Cihan, Cevâhirul-ebrar min emvâci binar, Erciyez üniversitesi yayınları, 1995.

Öztürk, Mürsel, “Ahmet Yesevî-Hacı Bektaş-ı Veli ve Yunus Emre Zinciri, Yesevîlik Bilgisi, Haz. C. Kurnaz- M. Tatçı, Ankara 2000.

Şeker, Fatih Mehmet, İslamlaşma Sürecinde Türklerin İslâm Tasavvuru.

Türk Kültür ve Hacı Bektaş Veli, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Vakfı Yayınları. Ankara, Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu (27-29 Nisan 2000) Bildirileri (yayınlanmamış), Düzenleyen, Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı.

Vassâf, Hüseyin, Sefineyi Evliya, Osmanlıcadan çeviren Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz Sehâ Neşriyat, İstanbul 1990.

Yüce, Kemal, Ahmet Yesevî'nin Halifesi Sarı Saltuk, Yesevîlik Bilgisi, 1996.

*Hoca Ahmet Yesevî çeşitli menkıbelere göre 125 yıl yaşadığı, onun sakin ve sağlıklı yaşamıyla izah edinmekte.